

w innych |: jak Tyrol :| włoski, niekiedy w wyższej szkole realnej także angielski, . Nadto w n w m...wskich szkołach r realnych obowiązkowa logika, w siódmej klasie, zasady ekonomii politycznej w aAustrii górnej, w niektórych gimnastyka, kaligrafia. Omawiam to wszystko, gdyż nie będę już omwiał planu naukowego osobno w szkołach realnych. Zwracam się teraz do materiału naukowego w gimnazyach.

*Literatura: Beer i Hübner
Die Fortbildung d. Unterrichtsveream in d. Luth. Schulen Osterrichts
Utrung 1867 (76 29 O. N.) | Hübner d. Enzykl. d. p. G. i. U. v.
T. W. W. 1883 (24 94 96) tom I. Fickler v. Osterrichts Utrung*

Rozdział II. Materiał naukowy i jego rozkład.

1. Pojęcie i podział materiału naukowego.

Przez materiał naukowy ~~nazywamy~~ rozumiemy wszystko to, czego się uczeń uczy. ~~w szkole~~. Materiałem danej szkoły to, czego się uczeń w daną szkołę uczy, to czego go szkoła ta uczy. Dotyczy to tak właściwych wiadomości i jak też czynności, których się uczeń dzięki szkole uczy wykonywać. N.p. Działania rachunkowe, albo rysunki lub kaligrafia. Ilość zaś tego materiału nazywa się zakresem jego. Mówimy n.p. że materiał naukowy

w innych : jak Tyrol : wioski, niekiedy w wyżej szkole
 realnej także węgelski, . Niebo w n w m w wskich szkołach r
 realnych opowiadkowa logika, w siołnej klasie, zasady ekonomii
 politycznej w asatyfj górnym, w niektórych gimnazyjkach, jako
 grata. Omawiam to wszystko, gdyż nie będę już omawiać planu
 naukowego osobno w szkołach realnych. Zwracam się teraz do

materyjii naukowego w gimnazyach. *Interesuje: Dier, Naturgeschichte
 die Fortschritt der Naturwissenschaften in T. Kultur und Unterricht
 (Stuttgart 1867) (F. v. S. / Naturgeschichte und Unterricht in T. Kultur
 und Unterricht (Stuttgart 1867) (F. v. S. / Naturgeschichte und Unterricht
 in T. Kultur und Unterricht (Stuttgart 1867) (F. v. S. / Naturgeschichte
 und Unterricht in T. Kultur und Unterricht (Stuttgart 1867) (F. v. S. /*

Rozdział II. Materyja naukowy i jego rozkład.

1. Pojęcie i podział materyjii naukowego.

Przez materyja naukowy nazywamy rozmiary wszystko to, czego
 się uczy w szkole. Materyjiam daną szkoły to, czego
 się uczy w daną szkołę uczy, to czego go szkoła uczy. Do-
 wodzi to tak właściwych wiadomości i tak też czynności, których
 się uczy dzięki szkole uczy wykonywać. N.p. Działania techniczne
 kowe, albo rysunki lub kaligrafia. Ilość zaś tego materyjii
 nazywa się zakresem tego. mówimy n.p. że materyja naukowy

dwóch szkół jest ten sam tylko zakres jest różny, w którym obie szkoły tego materiału uczą. Ale można to też w ten sposób rozumieć, że się powiada, że zakres materiału jednej szkoły jest dlatego większy, że sam materiał jest obfitszy, t.j. szkoła więcej uczy. || Cały materiał nauki szkolnej można i trzeba podzielić na pewne działy. Można te działy dzielić dalej; każdy taki ostateczny dział nazywa się przedmiotem. Pytanie więc: Co macie dziś w szkole, to jest, jakie przedmiot macie dziś w szkole znaczy tedy: jakie działy materiału naukowego będą dziś w szkole traktowane. | Ten podział na przedmioty nie zawsze idzie ręka w rękę z klasyfikacją nauk. Są bowiem przede wszystkim przedmioty, które same nie reprezentują żadnej nauki oddzielnej, j. n.p. gimnastyka, albo kaligrafia; dalej często wiadomości należące do kilku nauk bywają ściągane w jeden przedmiot, n.p. w gimnazyjach historia naturalna. Aby uzyskać przegląd wszystkich przedmiotów uczonych w gimnazyum, czyli t.zw. materiału naukowego w gimnazyjach, a) dobrze jest ułożyć je sobie w ewne grupy. Trzy takie grupy są powszechnie niemal przyjęte: Przedmioty humanistyczne, t.j.

dwóch szkół jest ten sam tylko zakres jest różny, w którym
 obie szkoły są maturalnymi. Ale można też w ten sposób
 rozumieć, że się powiada, że zakres maturalny jednej szkoły
 jest drugiego większy, w tym maturalny jest obliczony, t.j.
 szkoła więcej uczy. // Głównym maturalnym nauki szkolnej można i
 trzeba podzielić na pewne działy. Można je dzielić dzielić do
 tej; każdy taki ostateczny dział nazywa się przedmiotem. Py-
 tanie więc: Co macie dziś w szkole, co jest, jakie przedmiot
 macie dziś w szkole znaczy tedy: jakie działy maturalne ma
 kowemu bądź dziś w szkole traktowane. Ten podział na przed-
 mioty nie zawsze idzie ręką z klasifikacją nauk. Są
 bowiem przedewszystkiem przedmioty, które same nie reprezentują
 tej samej nauki obywateli, t. n. p. gimnastyka, albo kaligrafia
 i; dalej często wiadomości należące do kilku nauk bywają
 łączone w jeden przedmiot, n. p. w gimnazjach historia natury
 i; t. d. Aby uzyskać przegląd wszystkich przedmiotów uczonych
 w gimnazjum, czyli t. zw. maturalny naukowy w gimnazjach,
 dobrze jest zrobić je sobie w swej grupy. Trzy takie grupy
 są powszechnie niemi przjęte: Przedmioty humanistyczne, t.j.

przedmioty dotyczące ducha ludzkiego i jego objawów. Tu należą religia, język, historia, propedeutyka filozoficzna. Przedmioty realistyczne. Historia naturalna, fizyka, matematyka, geografia, Przedm. techniczne czyli t.zw. zręczności |: Fertigkeiten :| Kalligrafia, gimnastyka, rysunki, śpiew etc.

Pewne wątpliwości mogą się tutaj nadarzać ; czasem się zalicza historię do realiów, a natomiast g. często też geografję.

b. wraz z historją do humaniorów. || Oczywiście że są możliwe także inne terminy, a wtedy trudności po części znikają: Przedmioty historyczno-filologiczne, przedm. matem.-przyrodnicze.

c. Ale co wtedy z filozofją? Ani historycznym, ani filologicznym nie jest przedmiotem. || - Ale i całkiem inne podziały są możliwe. Jeden, bardzo ważny w organizacyi szkół publicznych dotyczy różnicy między przedmiotami bezwzględnie i względnie obowiązkowymi oraz przedmiotami nieobowiązkowymi. Znana to Państwa rzecz.

d. Jeszcze inny podział może być na tej zasadzie przeprowadzony, że się rozróżnia przedmioty według ich znaczenia dla celów szkoły, więc tutaj dla celów gimnazjum, ogólnego wyższego wykształcenia. 1. Przedmioty zasadnicze, fundamen-

Wyższego wykształcenia. I. Przedmioty zasadnicze, fundamen-
ta dla celów szkoły, więc tutaj dla celów gimnazjum, ogólnie
przepracowane, że się rozróżnia przedmioty według ich znacze-
nia i znaczenia. Wszelkie inne przedmioty mogą być na tej zasadzie
włączonymi oraz przedmiotami nieobowiązkowymi. Znamy to także
wszystkie różnice między przedmiotami bezwzględnymi i względnie ob-
owiązkowymi. Jedną ważną organizacją szkół publicznych do-
nie jest przedmiotem. || - Ale i ostatnim inne przedmioty są może-
 Ale co wtedy z filozofią? Ani historię, ani filozofię, ani filologię
 wioły historyczno-filologiczne, przedm. matemat.-przyrodnicze.
 także inne rzeczy, a wtedy trudności po części znika: Przd
 wra z historią do humaniorów. || - Oczywiście że są możliwe
 ca historyę do realiów, a natomiast z cząstą tak geografic
 Powne wątpliwości mogą się tutaj narodzić; czasem się zali-
 tkażen: | Kaligrafia, gimnastyka, rysunki, apiew etc.
Geografia, przedm. techniczne czyli r.z.w. znaczącej: Ter-
mioty realiażne, historia naturalna, fizyka, matematyka,
religia, język, historia, propedeutyka filologiczna. Przed-
 przedmioty dotyczące ducha ludzkiego i jego objawów. Tu należą

talne: Religia, język ojczysty, języki klasyczne, matematyka, propedeutyka. 2. Przedmioty uzupełniające, akcesoryczne: Historia i geografia, historia naturalna, fizyka. Pozostają jako trzecia przedmioty techniczne. Oczywiście, że ten rozdział podlega dyskusji; ja sam bym się nie zgodził, by fizykę i nauki przyrodnicze były uważane tak samo jak historia tylko jako akcesoryczne przedmioty wykształcenia ogólnego. Ma to znaczenie czysto teoretyczne; my tutaj mamy przez organizację gimnazyów przeznaczony materiał i jego charakterystykę, musimy się nieco zająć. Obowiązkiem bezględnie w naszych gimnazjach: 1. religia, 2. język łaciński i grecki, 3. język polski i ruski, 4. zyczenia, 5. historia i geografia, 6. historia naturalna, 7. matematyka, 8. fizyka, 9. propedeutyka filozoficzna. Wszystko inne względnie albo obowiązkowe albo nieobowiązkowe. Ten materiał naukowy w gimnazyach wypada nam pokrótce scharakteryzować ze względu na jego wartość kształcącą, przy czem uzasadnienie, dlaczego te przedmioty są, a wybrane.

2. Materiał naukowy w gimnazyach.

Religia. Zaraz tu zaznaczam, że władze świeckie ustąpiły niema w zupełności ingerencję swą na ten przedmiot władzom duchownym

...: Religia, język ojczysty, język klasyczny, matematyka,
propedeutyka. 2. Przedmioty uzupełniające, akcesoryjne:

Historia i geografia, historia naturalna, fizyka. Ponadto

Jako przedmioty przedmioty techniczne. Oczwiska, że ten roz-

dział podlega dyskwalifikacji; że sam bym się nie zgodził, by fizyka

i nauki przyrodnicze były uważane tak samo jak historia tylko

Jako akcesoryjne przedmioty wykazujące odcienie. Ma to

znaczenie czysto teoretyczne; w tutaj mamy przez organizację

gimnazjów przeznaczony materjał; i jego charakterystyka ma być

się nieco zajęć. Odpowiadkowemu bezspornie w naszych gimna-

zyskach, język łaciński i grecki, język polski i francuski, ²

historia i geografia, historia naturalna, fizyka, propedeutyka

matematyka, historia naturalna, fizyka, propedeutyka filozoficzna.

Wszystko inne względnie albo odpowiadkowe albo nieodpowi-

kowe. Ten materjał naukowy w gimnazjach wypada nam przyjąć

szczerze, szczerze ze względu na jego wartość kształcącą, przy

czym uszanowanie, dlaczego te przedmioty są, a wydane.

2. Materjał naukowy w gimnazjach.

Religia. Baza tu szanować, że wiedzę świeckie nabyły niem

w zupełności ingerencją są na ten przedmiot wiedzą duchowną

To nadaje temu przedmiotowi pewne uprzywilejowane stanowisko. Ale z drugiej strony wielu nauczycieli świątecznych wskutek tego skłonni są lekceważyć sobie ten przedmiot, uważać go za niepotrzebne obciążenie umysłów młodzieży. Dlatego o nim słów kilka. Zgadzam się z góry, że dzisiejszy sposób uczenia religii w gimnazyjach nie odpowiada w zupełności wymogom pedagogicznym. Za wiele materiału pamięciowego i abstrakcyjno-dogmatycznego; nadto nie uważam apologetykę systematycznie wykładaną za odpowiedni przedmiot dla szkół średnich. Te braki się potęgują, jeżeli zważymy, że w podręczniki także pozostawiają niejedno do życzenia i że także nie ma odpowiedniej kontroli nad kwalifikacją nauczycielską katechetów. Wprawdzie są chętni wykładać pedagogikę na Wydziałach teologicznych, ale nie ma ich kto praktycznie wprowadzać w zawód nauczycielski. Ale te braki nie znoszą faktu, że religia jest wykładana, i że jest bardzo ważnym przedmiotem nauki szkolnej. Ważność ta ma dwojaką podstawę. Pierwsza łączy się bezpośrednio z treścią nauki religii, z wiadomościami, których ona udziela. Druga łączy się polega na znaczeniu, jakie posiada religia pod względem wychowania moralnego, pod względem etycznopedagogicznym.

To należy temu przedmiotowi pewnie przypisać miejsce
 Ale z drugiej strony wielu naukowców jest takich właśnie tego
 skłonił się lekceważąc sobie ten przedmiot, uważając go za nie
 potrzebne obciążenie myślowe młodzieży. Dlatego o nim mów
 kilka. Zgadza się z tym, że dalsze sposoby uczenia re-
 ligii w gimnazjach nie odpowiada w zupełności wyrosłym pod-
 oświatom. Za wiele materii pamięciowego i sprzeczny
 dogmatycznego; mało natomiast spójną systematycznie w
 kierunku za odpowiedni przedmiot dla szkół średnich. Te prakty-
 cę poręczyć, jeżeli ważny, że p. podjęć i tak pozosta-
 wiąć należy do życzenia i że tak nie ma odpowiedniej kon-
 troli nad kwalifikacją nauczyciela katolickiego. Wprawdzie są
 stałe wykłady pedagogiki na Wydziałach teologicznych, ale
 nie ma ich kto praktycznie wprowadzać w życie nauczycieli.
 Ale te praktyki nie znają tak, że religia jest wykazana, i
 że jest bardzo ważnym przedmiotem nauki szkolnej. Ważność ta
 ma dwojaką podarować. Pierwszą jest się bezpośrednio z treścią
nauki religii, z wiadomościami, których ona uczy. Druga
jest się polega na znaczeniu, jakie posiada religia pod
względem wychowania moralnego, pod względem ewangelizacyjnym

- 4) Co do pierwszego względu: Historia biblijna, domatyka zapoznają ucznia z całym szeregiem wiadomości, które przeszły w krew i kości współczesnej cywilizacji. Jeżeli zrozumienie tej cywilizacji wymaga znajomości świata klasycznego, to z pewnością potrzebna także historia biblijna, historia kościoła, dogmatyka. Literatura, sztuki plastyczne bez tego nieprzystępne. Historia powszechna i ojczysta tak samo. Cały szereg objawów życia społecznego także. Więc to dość powodów, żeby wiadomości jakie uczeń wynosi z nauki religii uważać za co najmniej równie ważne, jak wiadomości z greki lub łaciny. Ale drugi
- 2) względ. Wychowanie religijne jako czynnik moralnego. Jeżeli czasem mowa o tem, by wykluczyć z gimnazjum naukę religii, jak to n.p. ma miejsce w średnich szkołach francuskich, to może właściwie chodzić tylko o ten drugi względ, jeżeli się mówi, że wychowanie religijne jest rzeczą domu rodzicielskiego i czynników duchownych. Nie zaś, o ile chodzi względ pierwszy należący niewątpliwie do ogólnego wykształcenia. Ale ten drugi względ także bardzo ważny. Zachodzi tylko pytanie czy i o ile nauka religii może w tym drugim kierunku działać. ~~Wi-~~

Co do pierwszego względu: historia biblijna, domaryja zspozna
 tj uczenia z tym azereciem wiadomości, które przeszły w kraj
 i które w podobnym wywiazczeniu. Jeżeli rozumowanie tej cyt
 historyi wymaga znajomości świata klasycznego, to z pewnością
 potrzeba także historii biblijnej, historii Kościoła, dogm
 tyku. Literatura, sztuka klasyczna bez tego nieprzydatna.
 Historia powszechna i odczyta tak samo. Gdy szerokie objawy
 życia społecznego także. Wiele to dość powodów, żeby wiadomości
 jakie o nich wynosi z nauki religii uważać za konieczną i rów-
 nie ważną, jak wiadomości z greki lub łaciny. Ale drugi war-
 wkład. Wychowanie religijne jako czynnik moralnego. Jeżeli
 czasem mów o tem, by wykładać z gimnazjum naukę religii,
 jak to n. p. w miejsce w średnich szkołach francuskich, to
 może właściwie chodzić tylko o ten drugi wkład, jeżeli się
 mówi, że wychowanie religijne jest rzeczą domową rodzicielską
 i czynników duchownych. Nie zaś, o ile chodzi wkład pierwszy
 należący niewątpliwie do ogólnego wykształcenia. Ale ten dru-
 gi wkład także bardzo ważny. Zachodzi tylko pytanie, czy
 i o ile nauka religii może w tym drugim kierunku działać. Wła-

Ale o ile chodzi o religię jako etykę, jako czynnik życiowy, można istotnie postawić pytanie, czy dobrze jest, że ona jest na równi z innymi przedmiotami w szkole uczona. Czy to nie jest przeciwne charakterowi i intencji tej nauki, aby uczeń był pytany, dostawał w świadectwie notę itd, z rzeczy, które całkiem w innym stosunku pozostają do jego istoty, aniżeli na tematyka lub chemia. Z drugiej strony niepodobna zaprzeczyć, że usunięcie tego czynnika, tego przedmiotu ze szkoły byłoby także pod wielu względami ujemną rzeczą, gdyż wtedy oddziaływanie wychowawcze za pomocą religii nie dało by się przeprowadzić w największej ilości wypadków. Wobec tego może i dobrze, że ten drugi wzgląd odgrywa rolę w szkole. Ale też musi być nauka religii stosownie do tego traktowana. Pogodzenie zaś tego wzglądu wychowawczego ze względem kształcącym bardzo nie trudna rzecz. Ten drugi wzgląd wymaga bowiem położenie nacisku niemal wyłącznego na etykę chrześcijańską. Ale nie na teoretyczną, nie na te liczne dystynkcyje, rozróżnienia i sformułowania teologii moralnej, lecz na żywe uprzytamnianie wielkiej treści etycznej nauk Chrystusa. I dlatego Chrystus jako żywa postać, jako ideał i wzór życia chrześcijańskiego powi-

37

Ważne postać, jako idea i wzór życia chrześcijańskiego powi-
kiej tradycji ewangelicznej nauk Chrystusa. I dlatego Chrystus jako
fowalga teologii moralnej, lecz na żywe uprzywilejowanie wielom
rozczyna, nie na te liczne dyskusyjne, rozróżnienia i reformy
aku niemal wyjątkowego na erykę chrześcijańską. Ale nie na teo-
prawy rzecz. Główną rolę w tym względzie wywiera bowiem pojęcie nacji
tego względu wychowawczego ze względu na kształtujący obraz
nauki religii arcaownie do tego przekształcenia. Pogodzenie zaś
ze tym głębią względu ogólnym o ile w szkole. Ale też musi być
żąd w następującej ilości wypracowań. Wobec tego może i dobrze,
wanie wychowawcze za pomocą religii nie jako by się przyprow-
także pod takim względem ujemną rzecz. Gdyby wtedy oddziały-
ze osadzić jego czynnik, tego przedmiotem ze szkoły byłoby
tematyka lub energia. A drugiej strony niepodobna zaprzeczyć,
oskim w tym arcaowna pozostała do tego czasu, ażebyli na
dyl parady, powstały w świadomości naszej iść, z rzeczy, które
nie jest przeciwnie chrześcijaństwu i intuicji tej nauki, aby nauka
jest na równi z innymi przedmiotami w szkole uczona. Czy to a

niech być centralnym punktem nauki religii. Gdybym ja miał w tych sprawach głos, to bym tak naukę religii urządził w gimnazjach: W pierwszych klasach czytanie i objaśnianie ustępów z historii biblijnej; ze starego zakonu mniej, z nowego więcej. Objaśnianie zaś miało by na celu uwydatnienie treści etycznej, jakoteż dostarczenie uczniom jaknajelementarniejszych pojęć dogmatycznych, jak n.p. sakrament, |: opowiadanie Maryi Magdaleny dla sakramentu pokuty etc :| Ale tylko pojęcia dogmatyczne, jeszcze nie twierdzenia dogmatyczne. Dalsze dwa lata zajęłyby opowiadania z historii kościoła i z życia świętych, zawsze na pełnym tle kulturowym z bogatym aparatem uzmysławiającym. ~~W wyjątkowych przypadkach~~ I tutaj znowu najważniejsze pojęcia dogmatyczne. Oraz wyjaśnienia liturgiczne. To byłby niższy stopień. Na wyższym stopniu to samo, ale znacznie rozszerzone. Pismo święte starego zakonu mogłoby tu obejmować pomniki nie tyle religijnej ile literackiej treści, przysłówi Salomona, dalej także różne księgi proroków. W szóstej klasie nowy zakon, czytany po łacinie lub grecku in extenso z wyjaśnieniami dogmatycznymi. Tym sposobem poznałby uczeń najważniejsze rzeczy dogmatyki bez uczenia się na pamięć suchych abstrakcji. W dwu ostat

ki bez użycia się na pamięć słuchających. W obu ogra-
 zym. Tym sposobem poznajdy użycie najwzniejsze rzeczy dogry-
 po łaczenie lub grecku in extenso z wyjątkami dogryw-
 że równie każył proków. W sądzaj klasie nowy zakon, czyrny
 ligijnej nie literackiej treści, przyjął Salomon, białej tr-
 święte starego zakonu mogły tu obejmować pomniki nie tyle re-
 Nie wyrażym stopnia to samo, ale znacznie rozszerzone. Pismo
 ne. Oraz wyjątkami literackimi. To były niżej stopień.
 używają się. I tutaj znów najwzniejsze pojęcia dogryw-
 cja świętych, zawsze na początku le kulturowym z bogactwem spier-
 sze dwa lata zostały opowiedziane z historji kościoła i z wy-
Def- tacja dogrywczona, jeszcze nie twierdzenia dogrywczona. Def-
 nie byłyi kęsbajdy dla zakonu pokony ero: | Ale tylko po-
 zych pojęć dogrywczonych, jak n.p. sakrament, i: opowiad-
 ewcznej, jakoteż dostrzeżenie użycia sakramentarniej-
 eej. Opóźnienie zaś miało by na celu wydobycie treści
 z historji biblijnej; ze starego zakonu miały, z nowego wię-
 zych: W pierwszych klasach czytanie i objaśnienie uszypów
 tych sprawach, to bym tak naukę religijni urzędali w gimn-
 nich byś centralnym punktem nauki religijni. Gdybym ja miał w

nich latach historia kościoła w połączeniu z historią sztuki kościelnej, tak muzyki jak sztuk plastycznych, i przy ciągłym uwzględnianiu momentów etycznych. Tutaj ta historia już nie jest biograficzno-legendarna, lecz systematyczna. Tym sposobem wchłonie w siebie treść kultury chrześcijańskiej, w postaci żywej, genetycznej. Uniknąłoby się rozbioru wiele kwestii czysto teologicznych, uniknąłoby się tyle drażliwych kwestii. Nie idzie zatem, by nauczyciel religii nie miał w dziejach kościoła z równą bezstronnością podnosić fakty ujemne jak ododatnie, ale pownień z nich wyciągnąć tę naukę, że nawet tym, którzy byli powołani w pierwszym rzędzie do wprowadzenia w życie etyki chrystusowej, to się nie zawsze udawało, i oni byli ludźmi ułomnymi. Tem więcej powinni się wszyscy pilnować. Trzeba jednym słowem więcej zbliżyć do ucznia te wszystkie rzeczy, trzeba go zagrzać nimi. - Oczywiście, że wobec pewnych skostniałych form dzisiaj panujących nie ma co marzyć i o takim planie nauki religii. Możliwy tylko w nauce domowej, i tutaj trzeba się właściwie zrzec w takim razie współudziału duchownych, którzy często skłonni są upa-

nich i w ich historii, z historyą sztuki
 kościelnej, tak muzyki jak sztuk plastycznych, i przy ciągłym
 uwzględnianiu momentów estetycznych. Także w historii sztuki
 biograficzno-legendarna, lecz systematyczna. Tym sposobem
 wniknęło do sztuki chrześcijańskiej, w
 postaci rzeźby, genezy i uniały się rozbiórki wiele kw-
 aly i zjawiska teologiczne, uniały się z tymi chrześcijańskimi kw-
 aly. Nie było zatem, by naderżyciel religii nie miał w dzie-
 łach kościoła z równą bezstronnością podnosić fakty i sym-
 tak obojętnie, ale powiast z nich wyłączać tę naukę, że na-
 wet tym, którzy byli powołani w pierwszym rzędzie do wpro-
 wadzenia w życie etyki chrześcijańskiej, to się nie zawsze udawało,
 i oni byli ludźmi różnymi. Tem więcej powinni się wazywać
 pilnować. Trzeba jednak słowem więcej zbliżyć do ucznia je-
 wazyć i trześć, trześć do zgrzeszenia. - Oczwista, że
 wobec pewnych skrajnych form działań pędzących nie ma co
 martwić i o takim planie nauki religii. Można tylko w
 nauce domowej, i tutaj trzeba się włączyć z rzecz w takim
 razie wopólnie w duchownych, którzy często skłonni są up-

trywać w umieniu na pamięć szeregu definicyi metafizyczno-teologicznych, główny warunek gorącej wiary. Ale może przecież zbliżany się do czasów, w których istotą, najgłówniejszą, a jej treścią będzie uważany prócz wiary w Boga nakazana przez Chrystusa miłość bliźniego. A wtedy i zmiana planu nauki religii będzie potrzebna. Jak długo to nienąstąpi, musi nauczyciel pamiętać, że nawet w tym niewystarczającym stanie rzeczy istniejąca dziś nauka religii jest lepsza, aniżeli żadna.

Języki klasyczne. Przedmiot gorącego sporu. Jedni za usunięciem zupełnym, inni zatrzymać gotowi łacinę, jeszcze inni bronią stanu obecnego. Do tych ostatnich należę ja. Nie przeczę, że dla wielu nauka w tych przedmiotach niepotrzebna, że nawet dla wielu niepotrzebna, co kończą gimnazjum. Ale to dlatego, bo wielu kończy gimnazjum, którym ono na nic. A nawet tutaj pewna różnica. Inaczej teolog lub historyk, inaczej przyrodnik. Znow inaczej prawnik lub medyk. Cała trudność i cały spór powstał stąd, że obowiązujące przepisy i istniejące stosunki znacznie więcej ludzi skłania do wykształce

-omnożenie w umiarkowaniu pamięć szeregów definiacji metafizycznych-
 teologicznych. Główny warunek goręcej wiary. Ale może prze-
 cież zblizny się do czasów, w których istota, niezgodnie
 z, a tej treści będącym w Boga narazem
 przez otrzymanie miłości bliźniego. A wtedy i zmiara planu
 nauki religii będzie potrzebna. Jak długo to niezapłaci, un-
 si naukowca pamięć, że nawet w tym niewywarstwowym
 stanie rzeczy istniejąca nauka religii jest lepsza, ani-
 żeli żadna.

Języki klasyczne. Przedmiot gorącego sporu. Jedni za nau-
 nięciem zapobiegają, inni szturmem gotowi są. Jeszcze in-
 ni bronią stanu obecnego. Do tych ostatnich należą te. Nie
 przeszły, że dla wielu nauka w tych przedmiotach niepotrzebna,
 że nawet dla wielu niepotrzebna, co kończą gimnazjum. Ale to
 dlatego, że wielu kończy gimnazjum, który w ono nie. A
 nawet tutaj pewna różnica. Inaczej teolog lub historyk, in-
 czej przyrodnik. Znowu inaczej prawnik lub medyk. Gdzie trud-
 ność i cały spór powstaje, że obowiązujące przepisy i
 istniejąca nauka znacznie więcej niż kiedyś do wykazania

nia klasycznego, aniżeli to ze względu na potrzeby społeczeństwa potrzebne. Ta sprawa zmieni się zaraz, skoro nastanie i u nas ta zmiana, która w Niemczech została 1900 i 1902 przeprowadzona: gimnazya i szkoły realne oraz t.zw. gimnazya realne dają jednakowe uprawnienie do uczęszczania do szkół wyższych, t.j. zwłaszcza do uniwersytetu. Dziś każdemu, który się nie upora z filologią, drogę zamkniętą nie tylko dokaryery naukową, lecz także do kariery prawniczej i lekarskiej. Dla tego rodzice posyłają ile możliwości wszyskich dzieci do gimnazyum, aby miał drogę otwartą w każdym ile możliwości kierunku. Stąd nietylko przepełnienie gimnazyów, lecz także cała rzesza mniej zdolnych w nich uczniów, dla których łacina i greka męką, podobnie jak ci uczniowie dla nauczycieli męką. Gdy ukończony realista będzie mógł także uczęszczać na uniwersytet, rodzice chłopca mniej zdolnego do języków, dadzą do szkoły realnej. Co prawda, że będzie on potem ograniczony w wyborze studjum fakuldeckiego; na teologię chyba nie pójdzie ani na filologię lub historję starożytną; ale w innych kierunkach nie mu nieprzeszkodzi, bo to, czego mu braknie, będzie

nie księżyckiego, aniżeli to ze względu na potrzeby społeczne-
 ażeby potrzebne. Te apertamenty się zdarzają, skoro nastanie i u
 nas te zmiany, które w Niemczech zostały 1900 i 1902 prze-
 prowadzone: gimnazya i szkoły realne oraz t.zw. gimnazya real-
 ne będą jednakożo uprawnione do uczęszczania do szkół wyż-
 szych, t.j. zwłaszcza do uniwersytetu. Dla każdego, który
 się nie oporzą z filologią, grozi zamknięcie nie tylko doktryny
 naukowej, lecz także do kariery prawniczej i lekarskiej. Dla
 tego rodzice powzięli ile możności wazną myśl iść do gim-
 nazjum, aby mieć drogę otwartą w każdym ile możności kierunku-
 ku. Będą niewyłącznie gimnazjum, lecz także także
 przeszła mają zdolnych w nich uczniów, dla których ścieżka i gro-
 za myśl, podobnie jak ci uczniowie dla niezwykłej myśli. Gdy
 ukochany rodzice będzie mógł także uczęszczać na uniwersy-
 tet, rodzice chłopca mają zdolnego do języków, będą do szkół
 ży realnej. Co prawda, że będzie on potem ograniczony w wybo-
 rze studiów filologicznych; na teologię chyba nie pójdzie ani
 na filologię lub historję starożytną; ale w innych kierun-
 kach nie ma nieprzeszkody, do tego, czego mu brakuje, będzie

mógł nabyć na kursach, na samym uniwersytecie urządzonych. N.p. kurs języka łacińskiego i greckiego. Może lepiej by było dać inną sposobność do uzupełnienia tych braków, ale dziś wszystko znajduje się w stadium przejściowem. Taki stan rzeczy pociąga więc za sobą znaczne korzyści; co prawdą, także strony ujemne. Będą przybywali na uniwersytet uczniowie o bardzo różnorodnem przygotowaniu. Wykładający nie będzie mógł suponować jakiegoś równego u wszystkich poziomu wiedzy i wykształcenia. W dalszym ciągu studjów uniwersyteckich, przynajmniej w niektórych dziedzinach zemści się brak odpowiednich podstaw, n.p. u prawnika co do łaciny, albo u historyka, gdyż taki kurs nie wynagrodzi ośmioletniego studjum. Ale sądzę że braki te byłyby mniejsze, aniżeli strony dodatnie, gdyż ostatecznie pilność, oddanie się jednemu fachowi może to wynagrodzić. Trzeba by tylko wtedy na wykształcenie ^{i *trzeba uważać*} formalne w szkołach realnych więcej kłaść nacisku, aniżeli się to dzieje obecnie. Bo nie ulega wątpliwości, że dziś szkoły realne nie dorównują pod tym względem gimnazjom. Stwierdzają to często ludzie, co mają z jednymi i drugimi do czynienia. Profe-

nie dorównując pod tym względem gimnazjom. Stwierdzając to czę-
 sto ludzie, co mają z jednymi i drugimi do czynienia. Profe-
 te obecnie. Bo nie ma wątpliwości, że dziś szkoły realne
 szkoleń realnych więcej niż kiedyś, a więc i ich wartość, a nie
 grozić. Trzeba by tylko wtedy na wykształcenie formalne w
 znacznie pilność, oddanie się jednemu fachowi może to wynaroz-
 braki te byłyby mięszce, a niekiedy strony bogactwa, gdyż oca-
 taki kurs nie wynarozdził ośmiocennego studjum. Ale sądzę że
 powstał, n.p. w przewidywaniu co do jakości, albo w historycznym, gdyż
 uznaniem w niektórych dziedzinach zaczęła się przekształcać
 kształcenia. W dalszym ciągu studjów uniwersyteckich, przy-
 apomować jakości różnego u wszystkich poziomach wiedzy i wy-
 bardzo różnorodnym przygotowaniu. Wykładać nie będzie mógł
 strony ogólne. Będą przybywali na uniwersytet uczniowie o
 czy posiadać więcej za sobą znaczną korzyść; co prawda, także
 wszyscy znajdują się w studjum przystępowym. Taki stan prze-
 że inną sposobność do uskupienia tych praktyk, ale dziś
 N.p. kurs języka łacińskiego i greckiego. To jest lepiej by było
 mógł należeć na kursach, na całym uniwersytecie i w szkołach.

sorowie politechniki, oraz tutaj przy różnych egzaminach.
 Na wszelki wypadek, skoro to równouprawnienie zostanie przeprowa-
 dzone, usatę będą musiały skargi na przymus łaciny i greki.
 Do gimnazjum pojdzie ten, co będzie miał odpowiednie zdolności.
 Gimnazyua przostanie tem, czem miało być z założenia i
 dawniej, szkołą przygotowującą do zawodów naukowych w pewnych
 kierunkach, oraz do takich innych zawodów, gdzie nawiązanie
 nicy tradycyi z przeszłością i z kolebką naszej cywilizacyi
 jest niezbędne. Z tego punktu widzenia kilka uwag o wpływie
 języków klasycznych na wykształcenie uniwersyteckie. | Mają te ję-
 zyki pewne zalety, których brak w nauce innych. Przedewszyst-
 kiem pod względem kształcenia formalnego. Gramatyka łacińska
 przedstawia się jako wykończona budowa, w każdym szczególe
 określona; poczucie dla poprawności językowej tu najlepiej
 się rozwija, a co za tem idzie, poczucie zręczenia pewnych
 drobnych ~~oczei~~ ^{siłowych wyrażeni} ~~oczei~~. Formy bogato rozwinęte a przecieź nie tak
 obfite, żeby zbyt wiele sprawiały trudności. A wszystkie te
 formy uwydatniają dokładnie określone stosunki logiczne. Dla
 wyszkolenia logicznego nie ma lepszej sposobności oprócz mate-
 matyki, jak specjalnie łaciński język. Kto kiedykolwiek uczył

VI

wazymy oliczalniki, oraz tutaj przy różnych okazjach.
 Na wszelki wypadek, skoro to równoprzewidzenie zostanie przeprowadzone, należy być uważnym skąd na przykład Grecji i Grecji.
 Do gimnazjum podobnie jest, co będzie miało odpowiednie zdolności.
 ci. Gimnazjum pozostanie tam, czym miało być z zakończeniem i
 dawać, szkole przygotowującą do zawodów naukowych w pewnych
 kierunkach, oraz do takich innych zawodów, jakie powstają
 nieci trwały z przeszłości i z kolacją w szóstym cywilizacji
 jest niezbędne. A tego punktu widzenia kilka uwag o wplywie
języków klasycznych na wykształcenie naukowe. | Należy to być
 zyki pewne zajęcia, których brak w nauce innych. Przeważają-
 ktem pod względem kształcenia formalnego. Gramatyka jest taka
 przedstawia się jako wykonana budowa, w którym szczególne
 określone; po prostu dla poprawności językowej tu należy
 się rozwijać, a co za tym idzie, po prostu na czynie pewnych
~~Wielki Cień~~ ~~Wielki Cień~~ ~~Wielki Cień~~ ~~Wielki Cień~~ ~~Wielki Cień~~
 (Formy bogato rozwinięte z przeszłości nie tak
 oficie, aby były wiele sprzyjały trudności. A wszystkie te
 formy wyderniają się dokoła dnia określenie racjonalnej logiki. Dla
 wykształcenia logicznego nie ma lepszego sposobu niż oprócz wra-
 zęki, jak specjalnie jest taki język. Choć niewątpliwie uży-

IV

tego języka oraz jakiegoś języka współczesnego, ten nie mógł
 niezauważyć, ile więcej pod względem logi znego wykszolenia
 łaciński język daje uczniowi od nowożytnego. Pod tym względem
 łacina przewyższa grekę; natomiast greka znowu pod względem
~~literary~~ ^{myśli} swojej. Zarazem posiada znowu greck niezrównaną giętkość
kość, zdolność przystosowania się do najdrobniejszych odcieni
myśli i uczucia. Oba te języki razm pod względem formalno
 kształcącym niczem nie dają się zastąpić. Są one zapewne nie
 jedynym, ale zawsze najniezwykłym środkiem takiego wy-
 gimnastykowania umysłu, jakie wymagane jest dla jasności i
 ścisłości myślenia, dla dokładności i zwięzłości wyrażania się
 Ale poza tem formalnem znaczeniem ogromne materiałne. Rzym i H
 Hellada tylko wtedy żywo przed naszym okiem staną, gdy pozna-
 my je z oryginałów literatury. Najznakomitsze dzieła sztuki
 poetyckiej, to, co wzorem pozostaje na długie wieki, co jesz-
 cze dziś wpływ wywiera, co dzieła niesłychaną potęgą przy nie-
 zrównanej prostocie stamtąd zaczerpaliśmy. Tylko na podsta-
 wie kultury i dziejów grekich możemy zrozić dzisiejszy
stan rzeczy. Literatura klasyczna wraz z biblią główną osią,

tego języka oraz jakiegoś języka współczesnego, ten nie mógł
niezawążyć, nie więcej pod względem logicznego wykształcenia
fachowi język jest uczniowi od nowożytnego. Pod tym względem

fajnie przewyższa grekę; natomiast greka znów pod względem
literatury swą. Zarazem posiada znów greckie nierównie gęstą
kość, zdolność przystosowania się do najdrobniejszych okoliczności

wyśli i rozciąga. Opieka języki trzym pod względem formalno
kulturalnym niezem nie była się zaradzić. Są one zapewne nie
jednym, ale zawsze najniezwyklejszym środkiem takiego wy-

szeregowania myśli, jakie wymagane jest dla jasności i
ścisłości myślenia, dla dokładności i zwężkości wyrażenia się
Ale poza formalne znaczenie ogromne wartości tych form i tych form

Helioda tylko było przed naszym okiem stała, gdy pozna
wy je z oryginałów literatury. Najbardziej okazała sztuka
poetycka, co, co wzorem pozostała na dnie wieki, co jest

coś dało wpływ wytworzyć, co dała nieśmiertelność przez nie
znówanej prozie artemidorskiej. Tylko nie podoba-
nie kultury i dzieł greckich możemy nie dalej dalej

stan rzeczy. Literatura klasyczna wraz z biblią głównie cała.

około której obraca się cały rozwój europejskich narodów. Prawda, że do pewnego stopnia przekłady mogą nam czytanie w oryginale zastąpić; ale tylko do pewnego stopnia. Tam, gdzie chodzi o pełne zrozumienie, przekład z języka tak odmiennego duchem nie wystarczy. A o takie pełne zrozumienie chodzi tam, gdzie ma być zrozumienie naukowe lub takie, które prowadzi do czynów wysoce odpowiedzialnych. Języki klasyczne wraz z biblią tworzą łącznik pomiędzy narodami współczesnymi o europejskiej kulturze; pozbycie się tego łącznika, kiedy już tyle nas dzieli, byłoby prawie zbrodnią. Wielu dziś żałuje, że język łaciński przestał być językiem świata uczonego; to odrobić się nie da; ale niech przynajmniej ten duch klasyczny łączy to, co łączyć można. - Co prawda, że na to wszystko można powiedzieć, iż przecież to tylko teoria, uczenie nie nauczy się czytać z przyjemnością po łacinie i grecku. Przyznają. Ale to wina różnych czynników: p^rzepełnienia, zmiany nauczycieli, zbyt suchego sposobu traktowania, głównie zaś tego, że tak niechętnie sami uczniowie tych języków się uczą. Gdy ze wspaniałą zmianą równouprawnienia nie będzie takiego przymusu, to będzie dobrze; a także w metodzie zmiany.

około której obrzes się cały rozwój europejskich narodów.
 Prawda, że do pewnego stopnia przekazy mogą nam czytać
 w oryginalnej zastąpić; ale tylko do pewnego stopnia. Tam,
 gdzie chodzi o pełne zrozumienie, przekład z języka tak ob-
 cianego raczej nie wystarczy. A o takie pełne zrozumienie
 chodzi tam, gdzie ma być zrozumienie naukowe lub takie, któ-
 re prowadzi do czynów wysoce odpowiedzialnych. Języki klasycy-
 - nie wraz z biblią tworzą język pomógł narodami współczes-
 -nymi o europejskiej kulturze; pozbyć się tego języczka, kie-
 dy już nie ma dalsi, byłoby prawie zbrodnią. Wielu dziś
każde do język kochanki przeszedł być językiem świata usona
 go; to odrzucić się nie da; ale niech przyznajemy ten duch
 klasyczny język to, co język może. - Co prawda, że na to
wszystko można powieścić, iż przeszedł to tylko teory, u
 nie należy się czytać z przyjemnością po prostu i gracku.
 Przyznaję. Ale co wina różnych czynników: w zapałaniu, zmi-
 ny nieszczęśliwej, zbył takiego sposobu przekładu, złoty
 zed tego, że tak niechętnie sami uczniowie tych języków się
 uczy. Gdy ze wspaniałą zmianą równoprzewodzenia nie będzie te-
 kiego przyznać, to będzie dobrze; a także w metodzie zjawy.

Język ojczysty. Inną odgrywa rolę, aniżeli języki kę-
syczne. Jest bowiem zwykle także język wykładowy
język, w którym dziecko jeszcze przed szkołą uczyło się myśleć,
w którym poznawało najliczniejsze pojęcia; na podstawie tego
języka także pierwsze gramatyczne pojęcia. Dlaczego jednak
w szkole średniej jeszcze osobna nauka potrzebna, skoro i tak
dziecko i uczeń język ten zna? Z różnych przyczyn. 1. Jest to
jeden z najdroższych skarbów człowieka, język ojczysty, więc
trzeba go dobrze rozumieć, nie tylko w potocznym zęczeniu,
lecz także w tym by znać prawa rządzące dzisiejszą postacią
~~oraz rozwojem~~ jego. Warstwa ludzi wykształconych, powołana d
strzeżenia tego skarbu, by pozostał niesakżonym czystym jak-
najszlachetniejszym i najdoskonalszym narzędziem myśli. To
przesztreganie czystości języka wymaga gruntownej znajomości
jego pod względem gramatycznym i stylistycznym, wymaga jaknaj-
silniejszego wyrobienia i zaostżenia poczucia językowego.
- 2. W parze z tem idzie zaznajomienie się z rozwojem dziejow
wym języka ojczystego. Poznanie tego rozwoju przyczynia się
do celu sub 1., a zarazem pośredniczy w poznaniu rozwoju ję-

Język ojczysty. Inną odmianną rolę, spełnia język ni-
 eznany. Jest bowiem zwykłe także język wykładowy
 język, w którym białocko jeszcze przed szkołą używano wstępu,
 w którym poznawano najliczniejsze pojęcia; na podstawie tego
 języka także pierwsze grammatyczne pojęcia. Dlatego jednak
 w szkole średniej jeszcze osobna nauka porzeczna, skoro i tak
 białocko i nowa język ten znał z różnych przyczyn. I. Jest to
 jeden z najgroźniejszych charakterów człowieka, język ojczysty, więc
 trzeba go dobrze rozumieć, nie tylko w porozumieniu z innymi,
 lecz także w tym by znał prawa rządzące działaniem postępcim
 oraz rozwojem jego. Wzrost ludzki wykształconych, powołana do
 urzędowania tego składu, by poznać i nieznającym języka
 najszlachetniejszym i najdokładniejszym narzędziem myśli. To
 przeszkadza nie czynności języka wyraża gruntem jest nie tylko
 jest pod względem grammatycznym i stylistycznym, wymaga jednak
 szlachetnego wyrobienia i zoszczepienia postępcim językowego.
 - 2. W porze z tem idzie kształtowanie się z rozwojem działań
 wym języka ojczystego. Poznania tego rozwoju przyczynia się
 do celu sub i., a zarazem pośredniczy w poznaniu rozwoju je-

zyków w ogóle. Dzieje i prawa tego rozwoju oraz stosunek mowy do myślenia na żadnym języku nie da się tak wykazać, jak na podstawie języka ojczystego, znanego i odczuwanego przez ucznia. To, co się nazywa życiem wyrazów, zwrotów, języka, tu naj lepiej się poznaje. Wskutek tego ~~du~~ całego szeregu rzeczy, które stosują się do wszystkich języków, nauka języka ojcz. podstawą. - 3. Dotąd więcej znaczenie formalne. Ale jęz. oj. to język, w którym człowiek, kończący gimnazjum będzie w przyszłem życiu działał. W jakikolwiek zawodzie, czy jako kapła prawni, sędzia, adwokat, lekarz, nauczyciel czy też jako uczyo publikujący dzieła i rozprawy. Więc musi władać nim w celu poprawnego, ścisłego i jęrnego wyrażania myśli swoich. Dlatego ważne miejsce zajmują wolne wypracowania uczniów, a obok nich powinny też być ćwiczenia w biegłem wystawianiu się, tem więcej, że retoryka dziś powinna być gałęzią wyższego wykształ cenia ogólnego. 4. - 4. Nakoniec literatura. Tu każde słowo właściwiezbyteczne. Skarby tradycji narodowej, kultury i ducha narodu. Pominąwszy to, ważna podstawa estetycznego wykształcenia, gdyż znowu najlepiej na swojskich autorach wy-

zyków w ogóle. Dzieje i prawa tego rozwoju oraz stosunek mowy
 do wyślenia nie są w żadnym języku nie do się tak wyrażać, jak na-
 podawanie języka ojczystego, znanego i obecnego przez ucz-
 nia. To, co się nazywa ryciem wyrazów, zwrotów, języka, tu nie
 zależy się poznaje. Wskazując tego rodzaju czynniki przyczyn
 które stają się do wyrażenia języków, nauka języka ojez-
 podawają. - 3. Dotąd więc znaczenie formale. Ale też, ot.
 to język, w którym człowiek, kończy się gimnazjum będzie w przy-
 szym życiu działał. W jakikolwiek środowisku, czy jako język
 prawni, śmia, sądowy, lekarski, naukowy czy też jako język
 publikujący działa i rozprawy. Więc ma się wiedzieć nim w celu
 poprawnego, kulturalnego i twórczego wyrażenia myśli swoich. Dzieje
 do wspaniałej i szlachetnej roli w procesie wyrażania myśli, a opok
 nich powinny być być ćwiczenia w dziedzinie wyrażania się, tam
 więcej, że retoryka była powinna być dziedziną wyższego wykształ-
 cenia ogólnego. 4. - 4. Niekoniecznie literatura. Tu każde słowo
 właściwie wyrażone. Skarby tradycji narodowej, kultury i du-
 cha narodu. Pomniawszy to, ważne podawane są twórczego wy-
 kazania, gdyż znów należy się na swą rolę w kulturze wy-

rabia się poczucie formy i piękna literackiego. Znajomość literatury ojczystej jest rzeczą konieczną; znamy ją wszyscy za mało, a przecież dla nas ona może ważniejsza niż dla kogokolwiek innego. To wszystko jest bardzo jasne i nie wymaga uzasadnienia.

Język niemiecki. Przepisuje ~~on~~ nasz plan naukowy. Niezawodnie jest potrzebny. Ale nie w celach ogólnie kształcących. W celach ogólnie kształcących potrzebna jest koniecznie znajomość chociażby jednego wielkiego świata owego języka obok ojczystego. Cel ten co do nas spełniać może i francuski i angielski. Ta znajomość jest potrzebna, aby się nie zasklepić. Wprawdzie sam język ojczysty daje dostateczne podstawy do wykształcenia ogólnego, wyższego; literatura jego tak bogata, że mało chyba brak. Arcudzieła obce posiadamy przynajmniej w jako takich przykładach. ~~Ale tak, jak ten, co zaw A~~ jaki stopień kultury umysłowej da się osiągnąć na podstawie znajomości ojczystego tylko języka, tego dowodem najwymowniejszym Grecy. Ale język nie równy językowi, literatura literaturze; a nadto tak, jak ktoś, znający tylko swój kraj i obyczaj, niemoże się pozbyć pewnej jednostronności i partykularnego

nie może się pozbyć pewnej jedności i parukulturalnego
 a narodził się, jak król, z ręką i oparciem.
 Grecy. Ale język nie równy językowi, literatura literaturze;
 ci o języku tylko język, tego dowodem na żywo jest
 piękna kultury wyjątkowej da się osiągnąć na podstawie znajomości
 w jakich warunkach. Ale tak, jak ten, że tak A. Jaki to
 że ma to być brak. Archaizm albo podstępny przywiązanie
 wykształcenia ogólnego, wykształcenie; literatura tego tak bogata,
 wprowadzić sam język ożywy da się dostarczyć potrzebny do

języki. Ta znajomość jest potrzebna, aby się nie zakłopotać.
 Osiem co do nas spełnić może i francuski i ni-
 jomość chociażby jednego wielkiego słowa owego języka opok o-
 W celach ogólnie kształcących potrzebna jest konieczna zna-
 wodnie jest potrzebny. Ale nie w celach ogólnie kształcących.

Język niemiecki. Przepięty w nasz plan naukowy. Niez-
 usadobienia.

punktu widzenia tak samo też z językiem. Dlatego bardzo
pożądaniem uzupełnieniem niemal koniecznym jest znajomość in-
nego także języka. U nas tę rolę spełnia język niemiecki.
Potrzeby natury praktycznej. Państwo, do którego należy nasza
dzielnicą, państwem niemieckiem co do tradycyi swej. Zawody
do których przygotowują szkołę przez to państwo założone i
utrzymywane, wymagają znajomości języka niemieckiego. Praw-
nik nie może się bez niego obejść. Natomiast kapłan, lekarz,
filozofi mogliby, jeżeli weźmiemy pod uwagę stosunki prze-
ciętne. Ale każdy z nich może dojść do takiego stanowiska,
na którym znajomość j. niem. jest niezbędna. Weźmy n.p. u-
dział w parlamencie. | Po zatem spełnia język niem. jako przed-
miot ową funkcyę ogólnie wychowawczą. Ale pod tym względem
można wątpić, czy niemiecki najwięcej do tego powołany w na-
szym społeczeństwie. Przeciwnie. Język angielski wydaje mi
się tutaj zasługiwać na pierwszeństwo. Język narodu, który ma
ze wszystkich europejskich najbogatszą literaturę, może nie
na ilość, lecz na jakość. Wiadomo, że rozkwit literatury niem
ma swe źródło w piywach angielskich. Zapoznanie się z życiem

punktu widzenia tak samo też z językiem. Dlatego bardzo
 pożądanym uspořádáním niemieckim jest znajomość in-
 nego także języka. U nas tę rolę spełnia język niemiecki.
Porozumy narady praktycznej. Pełstwo. do którego należy nasza
 działalność, pełstwem niemieckim co do trybicyi swej. Zawody
 do których przystosowują szkoła przez to pełstwo zróżone i
 utrzymywane, wynagradzają znajomości języka niemieckiego. Praw-
 nik nie może się bez niego obejść. Natomiast lekarz, lekarz,
 filozofii mogliby, jeżeli wzmiancy pod uwagę stoczmyki prze-
 ciągane. Ale każdy z nich może dość do takiego stanowiska,
 na którym znajomość j. niem. jest niezbędna. Wezmy n. p. u-
 dział w parlamencie. Po zatem spełnia język niem. jako przed-
 miot owę funkcję ogólną wyhowawczą. Ale pod tym względem
 można wątpić, czy niemiecki natwierca do tego powołany w na-
 szym społeczeństwie. Przeciwnie. Język angielski wydaje mi
 się tutaj zasługiwać na pierwszeństwo. Język narodu, który m-
 że wszystkie europejskich najbogatszą literaturę, może nie
 na ilość, lecz na jakość. Wiadomo, że rozwój literatury nie
 nasze zrodzi w piówach angielskich. Aspozn nie się z życiem

naukowym tego narodu, który przodował i przoduje na tyłu różnych polach, dla naukowo pracującego nie jest niezbędną rzeczą. A tak samo życie polityczne i społeczne. Tam szukać nam należy wzorów częściej, aniżeli w Niemczech lub we Francyi. I dla tego wymagał bym dla naszego wykształcenia wyższego ogólnego wprowadzić znajomości języka niemieckiego ze względów praktycznych i był bym atem aby uczono tego języka praktycznie, zaś co do angielskiego, uczynił bym z niego przedmiot poważnie i głęboko kształcący. Ponieważ to niemożliwe, przeto nauka domowa powinna braki te uzupełniać. Zachęcenie potrzebne. A zarazem zwracanie uwagi, że z ang. większa korzyść aniżeli z francuskiego.

Historja i geografia. ^{inna} Historja ma ^{dwójaki} spełnić cele.

1) Ma dać porządek i układ jasny tej niezliczonej ilości wiadomości historycznych, których dostarcza uczniowi nauka językwo. Tutaj chronologia ważną rzeczą. 2) Ale zarazem podaje ona cały szereg wiadomości, dotyczących ludzi i rzeczy minionych, ludzi i rzeczy, z których dzisiejszy stan wytworzył się. W tej mierze niezbędną dla zrozumienia wielu objawów nas otacza

naukowem tego narodu, który przodował i przoduje na całym świecie -
 tych polach, o naukowo przetrwałym niegdyś niebezpiecznym przeszłości.
 A tak samo było polityczne i społeczne. Tam szukać nam należy
 w warunkach naszej, a nie w Niemczech lub we Francji. I dla
 tego wybrałem tym dla naszego wykształcenia wyższego ogólnego
 wprowadzić znajomości języka niemieckiego ze względu na praktycz-
 ny i był bym stałaby bezono tego języka praktycznego, zaś
 co do angielskiego, bezyni bym z niego przedmiot powścią i
 ślubyko kaszubi. Powinno to niemożliwe, przez naukę do-
 mowa powinna być te uzupełnić. Zachęcenie potrzebne. A
 zarząd zwrócić uwagi, że z ang. większe korzyść niżeli z
 francuskiego.

Historja i geografja. Historja ma być przedmiotem
 dla każdego i każdy jest jej niezliczoną ilością wiedzy
 mości historycznych, których dostarcza naukowemu nauka języko-
 wa i etnologia wspaniałe. Ale zarząd podaje ona ce-
 ly szerokie wiadomości, dotyczących ludzi i rzeczy minionych,
 ludzi i rzeczy, z których białej są w wywołaniu się.
 Jej miejsce niebezpieczne dla rozprawy wielu objawów nas ocała

jących. Zwłaszcza o historii ojczyzny to jest prawda. -3.
Nadto historia zapoznaje ucznia z całym szeregiem wielkich postaci, uczy go, jak skuteczną jest energia i wytrwałe dążenie do celu, jaką potęgą jest poświęcenie, i stawia tym sposobem przed oczy ucznia wzory do naśladowania, wzory, które stają się ideałami dla młodzieży, żywszemi, konkretniejszymi od postaci idealnych, poznanych z dzieł literatury pięknej, bo rzeczywistych. - 4. Nadto nauka historii daje uczniowie poczucie związku własnego z przeszłością, daje mu t.zw. zmysł historyczny, który polega nie tylko na możliwości rozpatrywania spraw doby dzisiejszej w porównaniu ze sprawami dawniejszemi lecz zarazem budzi poczucie pewnej odpowiedzialności historycznej. Czem jesteśmy, to zawdzięczamy pokoleniom minionym; nie mając spłacić im długu wzdzięczności, powinniśmy spłacić ten dług potomności, pracując dla przyszłości narodu i ludzkości. Dzięki nauce historii człowiek czuje się uczestnikiem swego narodu i ludzkości, a znowu ~~da~~ nas znajomość przeszłości dzisiejszej ogromnie doniosła, by z niej czerpać wiedzę o tem, czego nam należy unikać, a do czego dążyć. Magistra vitae.

3- .szwajcarzy to jest prawda. Związki o historii i literaturze
 Należy historycznie spojrzeć na niego z całym szeregiem wielkich
 postaci, bo to, jak akcja jest energią i wytworze do-
 wanie do celów, jak postać jest podjęciem, i stawia tym
 sposobem przed sobą zadanie do naszkicowania, wzory, które
 te są to nie tylko dla nas, ale i dla innych, konkretniejszym
 do postaci literatury, poznanych z dzieł literatury pięknej,
 do rzeczywistości. - 4. Należy także historycznie i logicznie do
 zjednoczenia związku wiążącego z rzeczywistością, do tego, aby
 historyczny, który polega nie tylko na możliwości rozprawy
 epizw były dla niej w porównaniu ze epizwami ówczesnymi
 lecz zarazem była powściągnięta powściągniętością history-
 czną. Czym jest, to zawzięty pokoleniu minionym;
 nie ma tego epizwu im dłużej wzdłużności, powściągnięty epiz-
 w nie jest nie tylko powściągnięty, przeto dla przyszłości narodu i
 ludzkości. Dzięki temu historycy czuwają, że się nie znie-
 kładniają swego narodu i ludzkości, a znów dla nas znają
 przeszłości i przyszłości ogromnie doniosłe, by z nią nie
 wiedzą o tym, czego nam należy uniknąć, a do czego dążyć.

VII
 Co do geografii, to i ona daje związek całemu szeregowi roz-
 rzuconych po innych przedmiotach wiadomości, a dotyczących
 miejsca. Następnie zaś takie samo spełnia zadanie jak historyi
 wobec kolejnie następujących, wobec rzeczy nam współczesnych,
~~wiązanych z przeszłością, historyi i z przeszłością, a także~~
 czesnych nam rzeczy. Stosunek własnego narodu do obcych, włas-
 nej ziemi, jej piękności i bogactwa do obcej, drogi, które-
 mi odbywa się wymiana dóbr materialnych i duchowych, uczy nas
 orientować się w naszej ziemskiej ojczyźnie, a nawet stanowi
 pewną pomoc dla historyi naturalnej i dla historyi samej.

~~Do tego jeszcze~~
 Do tego jeszcze w gimnazjum niższem geografia matematyczna, która w wyższem do
 fizyki wchodzi. Ważny to przedmiot ze względu na dosłowne
 rozszerzenie horyzontu. Wiadomości z astronomii zawsze na
 umysł działają podniosłe; to bujanie po przestworach nieskón-
 czonych, bujanie, ujęte w ścisłe pojęcia ma urok niezrównany.
 Pamiętać tylko trzeba, że z tych przedmiotów nie może być mo-
 wy o jakimkolwiek wyczerpującem przedstawieniu. Szkoła ma tu
 uczyć zrozumienia rzeczy, ma zachęcać, ma budzić i podtrzymy-
 wać zajęcie. - Kwestya sporna, czy do geografii i historyi
 nie należałoby wnieść więcej czynników natury praktycznej,
 w historyi więcej historyi ekonomicznych i społecznych sto-

III

Co do geografii, to i ona daje związek całości i części. Roz-
 trzymując po prostu przedmiotach wiadomości, a dotyczących
 miejsca. Następnie zaś z kielkoma zdaniami jak historia
 w ogóle, a następnie historycznych, wobec rzeczy nam wiodących
~~Ważnym jest, aby w historii i geografii, a także w innych~~
 dziedzinach nam rzeczy. Stosunek własnego rodzaju do innych, włas-
 ny z nimi, jest pięknością i bogactwem do odczuć, które-
 ni odbywa się wzmianką dostrzegających i ichowych, bezy nas
 otrzymawszy się w naszej zieleńce odczuć, a nawet stanowi
 pewną część dla historii i geografii, a także w innych
~~Ważnym jest, aby w historii i geografii, a także w innych~~
 dziedzinach nam rzeczy, które w wyjątku do
 rzeczy wchodzi. Wąży to przedmiot ze względu na bogactwo
 rozszerzenia horizonu. Wiadomości z astronomii zawsze na
 uwagę dają się podnieść; to błądnie po przestworach niekiedy
 czonych, błądnie, ujęte w ścisłe pojęcie ma urok niezównany.
 Pamiętaj, że tylko trzeba, że z tych przedmiotów nie może być mo-
 wy o jakikolwiek wyprzedzającym przedstawianiu. Szkoda ma tu
 być zrozumienia rzeczy, nie zapędzić, nie błądzić i podziwiać-
 węg sądzicie. - Kwestye sporne, czy do geografii i historii
 nie należąby więcej czynników natury praktycznej,
 w historii więcej historii ekonomicznych i społecznych, a to

sunków, do geografii także, stosunki handlowe i ekonomiczne. Co do historii ~~z~~anie zastąpienia jej ~~hist~~ją kultury. To rzecz sporna. Ale i tutaj spór wynika zdaje się nie z istoty rzeczy, tylko z mylnego jej traktowania. W dzisiejszym gimnazjum podręczniki do nauki historii za wiele zawierają materiału, za wiele dat, faktów z historii politycznej. Za wiele szczegółów. Te szczegóły w pamięci się niestrzymują, a przeszkadzają rzeczom ważnym, by w pamięci zostały. A w skutek nawału szczegółów giną także te pewne zasadnicze linie rozwoju dziejowego. Tutaj zmiana konieczna. ~~A wtedy~~ Proszę zwążyć, jak będzie wyglądała nauka historii za lat 5000, jeżeli nie nastąpi redukcja materiału? Aby tym skargom uczynić zadłość, wystarczy s zupełnie ściśle przestrzeganie przepisów

planu naukowego, które żądają jako cel tej nauki dla gimnazjum Podania. Najwybitniejsze postacie i zdarzenia dziejowego: ~~"Zasadnicze poglądy i wiadomości o postaci i wielkości ziemi o pozornym ruchu słońca w celu wyjaśnienia zmian austr. węg. monarchii. Zapamiętanie pewnej ilości niezbędnych w oświetlenia i ogrzewania ciepła. Pogłębiona znajomość powierzchni dat."~~ Dla wyższego: ~~"Znajomość głównych zdarzeń z historii na ziemi i jej rodzajów w ich związku pragmatycznym i w ich zależności od stosunków fizycznych, w związku z systematycznym przedstawieniem najwybitniejszych momentów z dziejów kultury, zwłaszcza dziejowego rozwoju Greków i Rzymian i mon. austr. w~~

W wykonaniu ten zarys bywa spaczony; ale widoczną jest też rzeczą, że nauczyciel rozumny znajdzie w tych ramach sposobność do uczynienia nauki historii i geografii nie tylko zjawiającą, lecz także pożyteczną.

Matematyka. Ma cel ^{materiałowy} głównie formalnie kształcący. Wprowadzić ~~należądo tu także czynniki ogólnego wykształcenia materalnego~~. Liczyć, mierzyć, ważyć, to każdemu człowiekowi potrzebne w zakresie szerszym lub znacniejszym. Tak samo gdzie chodzi o zastosowanie w życiu, jak w innych naukach. Ale w tej mierze wystarczałaby mniejsza doza wiadomości, aniżeli daje gimnazjum. Natomiast ogromnie ważne formalne kształcenie. W tej mierze potrzebne uzupełnienie form. kształcenia, dostarczonego przez języki. W językach oprócz logicznego wyszkolenia i mimo tego wyszkolenia pewna swoboda ruchu. Tu w wielu wypadkach rozstrzyga smak, upodobanie. W matematyce nie pozostawia się temu miejsca, tu wszystko całkiem ściśle i niedwuznacznie określone. Związek ścisły jednego z twierdzeń z drugim, jednej partyi z drugą. Tu nie można tak lub owak, tu najmniejsze uchybienie pociąga za sobą błędną całość. Je-

zeli nauka języków uczy wnioskować, to matematyka tem więcej, gdyż wymaga wnioskowania o wiele dłuższego, obszerniejszego w każdym wypadku. Zmusza do prostoty i szczerości intelektualnej lepiej od jakiegokolwiek innej nauki.

Historja naturalna. Przedmiot bardzo ważny. Materyalnie i formalnie. Materyalnych wiadomości dostarcza bardzo wiele i różnorodnych. Podstawą dla całego szeregu nauk ściślejszem znaczeniu. ^{W kierunku} W kierunku formalnem ćwiczy w zdawaniu sobie sprawy ze spotykanych zjawisk, w obserwoawaniu, w porównywaniu, podobieństwa i różnice, klasyfikacya, tworzenie pojęć na podstawie własnego doświadczenia, nadto zbieranie roślin, owadów minerałów. Największym błędem popadanie w suchą systematykę.

Fizyka Materyalnych wiadomości dostarcza pod wielu kierunkami bardzo ważnych. Zdobytcze kulturowe, pośród których się poruszamy, jakoteż zjawiska, pod których wpływem pozostajemy, tu znajdują swe wyjaśnienie. Fizyka i chemia, ponieważ zawierają zasadnicze podstawy zrozumienia przyrody. Ale także ważne znaczenie formalne. Wyjaśnianie zjawisk, zaspokojenie popędu przyczynowego, ostrożność w uogólnianiu, wprawa w obserwowaniu, w wyprowadzaniu wniosków z obserwacyi. Nadto i to

Ważną rolę w tym odgrywa także fakt, że nauka fizyki
nie jest nauką ścisłą, ale nauką przyrodniczą. Wymaga
on nie tylko wiedzy, ale i wyobraźni. Dlatego też nauka
fizyki jest nauką, która wymaga od ucznia nie tylko
wiedzy, ale i wyobraźni.

Fizyka klasyczna jest nauką, która bada zjawiska
fizyczne, które występują w przyrodzie. Jest to nauka,
która bada zjawiska, które występują w przyrodzie.
W fizyce klasycznej bada się zjawiska, które występują
w przyrodzie.

Fizyka klasyczna jest nauką, która bada zjawiska
fizyczne, które występują w przyrodzie. Jest to nauka,
która bada zjawiska, które występują w przyrodzie.
W fizyce klasycznej bada się zjawiska, które występują
w przyrodzie.

Fizyka kwantowa jest nauką, która bada zjawiska
fizyczne, które występują w przyrodzie. Jest to nauka,
która bada zjawiska, które występują w przyrodzie.
W fizyce kwantowej bada się zjawiska, które występują
w przyrodzie.

Fizyka kwantowa jest nauką, która bada zjawiska
fizyczne, które występują w przyrodzie. Jest to nauka,
która bada zjawiska, które występują w przyrodzie.
W fizyce kwantowej bada się zjawiska, które występują
w przyrodzie.

ważne, że metody fizyki i chemii mają znaczenie typów metody w całym szeregu innych nauk, są ich najprostszą egzemplifikacją.

Propedeutyka filozoficzna. Stanowisko w gimnazyjach najwięcej niepewne. W Pruskich gimnazyjach zrazu obowiązkowa, potem nadobowiązkowa, potem całkiem zanikła, dziś znowu większy nacisk kładą. W Austrii ciągle obowiązkowa. Ale i tutaj sprory. Ankieta przed kilku laty. Dziś obawy minęły. Poprawa u nas potrzebna. Logika potrzebna jako uświadomienie tego, co uczzeń przez cały czas gimnazjum robi. Ciągłe definicje, klasyfikacje, prawidła i prawa, dowody, uzasadnienia, wnioski, przypuszczenia, pojęcia, sądy hipotezy. Więc to potrzebne. Nad to jeszcze jako hamulec i drogowskaz dla przyszłego zawodu. Prawnik, badacz przyrody, lekarz. Niech sobie zdaje sprawę z uzasadnienia i doniosłości swych rozumowań. A już całkiem niezbędne dla przyszłego badacza. Tu, zwłaszcza wśród przyrodników można spotkać dziwną ogorancję i wprost złą wolę logiczną. Nie zdają sobie sprawę, jaka jest rola hipotezy i teorii, jaki stopień prawdopodobieństwa przypuszczeń etc. etc.

ważne, że metody fizyki i chemii mają znaczenie typów metody
w całym szeregu innych nauk, są ich najprostszą egzemplifikacją.

Propedeutyka filozoficzna. Stanowiła w gimnazjach najwięcej
niepewna. W Pruskich gimnazjach straciła powagę, potem nad
powagę, potem cała zanikła, dziś znów widać nacisk
kierujący. W Anstadi ciągle powagę. Ale i tutaj sprzeczności. Ani
kierująca przed kilku laty. Dziś obawy minęły. Poprawa u nas po
przednie. Logika potrzebna jako uświadomienie tego, co uczymy
przez cały czas gimnazjum robi. Ciągłe definicje, klasyfikacje
regulacje, prawa, dowody, uzasadnienia, wnioskowanie, przy-
puszczenia, hipotezy. Więcej potrzebne. Nad
to jeszcze jako narzędzie i drogowskaz dla przyszłego zawodu.
Pracownik, badacz przyrody, lekarz. Niech sobie szuka sprawę
z uzasadnienia i doniosłości swych rozumowań. A już cała
niezbędna dla przyszłego badacza. Tu, zwłaszcza wśród przyro-
ników można spotkać błądę ogólną i wprost się woleć lo-
gikę. Nie chodzi o sprawę, tylko o to, jak hipotezy i co
ty, taki sposób prawdobodolstwa przypuszczają etc. etc.

Psychologia tak samo: Uswiadamia ze strony innej procesy myślowe. Jest ważnym uzupełnieniem wykształcenia, inaczej świat psychiczny mógłby ustąpić w świadomości ucznia przed fizycznym. Ale i uczucia, i pożądanja i akty woli. Więc tu cały szereg niezbędnych dla zrozumienia kwestyi estetycznych uzupełnienie nauki literatury, dalej dla kwestyi etycznych, takie pojęcia jak egoizm, altruizm, charakter. Jeżeli najgodniejszym przedmiotem badań ludzkich jest sam człowiek, niepodobna w gimnazjum bez psychologii i logiki się obejść. Nadto tu sposobność zapoznać ucznia z szeregiem zasadniczych pojęć filozoficznych. Oczywiście tylko całkiem w sposób pi pierwiastkowy, ale można mu powiedzieć, co jest panteizm, dualizm, monizm, krytycyzm, empiryzm etc. etc. Więc przedmiot dla ogólnego wykształcenia tak formalnie jak materialnie ważny.

Po tym przeglądzie materiału naukowego może powstać pytanie, czy niebrak tu jakiegoś ważnego przedmiotu? Trudno obciążać nowymi przedmiotami. Ale z drugiej strony fakt, że uczeń niewynosi tego wszystkiego, co dla ogólnego wykształcenia po-

Psychologia tak samo: Uświadomienie ze strony innej strony było
 we. Jest ważnym uzupełnieniem wykształcenia, innej strony
 światła psychologii może być ujęte w świadomości ucznia przez
 fizycznym. Ale i uczucia, i pojęć i akty woli. Więc tu
 cały zakres niezbędnych dla zrozumienia kwestyi estetycznych
 uzupełnienie nauki literatury, dalej dla kwestyi estetycznych,
 takie pojęcie jak egoizm, altruizm, charakter. Jeżeli naj-
 godniejszą przedmiotem badań i nauki jest sam człowiek,
 niepodobna w gimnazjum bez psychologii i logiki się obejść.
 Nadto tu sposobność zapoznać ucznia z szeregiem zasadniczych
 pojęć filozoficznych. Oczywiście tylko oskicsem w sposób pi-
 gmentaryjny, ale można tu powiedzieć, co jest psychologią,
 dualizm, monizm, kwizycyzm, empiryzm etc. etc. Więcej przedmiot
 dla ogólnego wykształcenia tak formalnie jak metodycznie wa-
 ny.
 Po tym przelężniemy tryb naukowego może powstać pytanie,
 czy nie brak tu jakiegoś ważnego przedmiotu? Trudno oboję-
 nie nowymi przedmiotami. Ale z drugiej strony fakt, że uczni
 niewynosi tego wazniejszego, co dla ogólnego wykształcenia do-

potrzebne. Ale co to prawo karne, cywilne, prywatne, państwowe,
 międzynarodowe, co to procedura, co znaczy postępowanie ustne
 i pisemne, czym są księgi gruntowe, co znaczy intabulacja,
 jak się podpisuje weksel jakie jego prawne znaczenie, czym
 się różni od skryptu dłużnego. Więc pewne encyklopedyczne
 wiadomości z nauk prawnych. Nowego przedmiotu nie można z
 tego robić. Ale przy innych okazjach. Nadaje się do tego nauka
 ni historyi w klasie ósmej. Przy odpowiednim uszczupleniu in-
 nego materiału można by tutaj w drugim kursie niejedno powie-
 dzieć, zwłaszcza, skoro pisma nauk przepiastuje historię i geog-
 rafię monarchii austro-węgierskiej, można by tutaj także
 skoro się omawia konstytucję i jej historię, dać główny zarys
 organizacji państwowej pod względem prawnym. - Podobnie także
 także z pewnymi pojęciami zasadniczymi z nauk społecznych.
 To wszystko oczywiście z owu do minimum zredukowane, ale cał-
 kiem pomijać te rzeczy, to anachronizm. - I o jeszcze jed-
 nym przedmiocie warto by wspomnieć. Higiena. To w szóstej kla-
 sie, przy somatologii, względnie zoologii mogłoby być. A da-
 lej jeszcze literatura powszechna. Osoby przedmiot i tutaj
 trudny; ale przy nauce literatury ojczystej w szerszym ni-
 eznym.

potrzebne. Ale co to prawo karne, cywilne, prywatne, państwowe,
 międzynarodowe, co to procedury, co znaczą poszczególne nazwy
 i pisania, oraz są księgi terminowe, co znaczą interakcje,
 jak się podpisuje wszelkie tego prawa znaczenie, oraz
 się o rozmi oba typy różnego. Wiąże to wne encyklopedyczne
 wiadomości z nauką prawniczych. Nowego przedmiotu nie można z
 zeprowadzić. Ale przy innych okazjach. Należy się do tego nauka
 niestarych w klasie domać. Przy odpowiednim uszeregowaniu in-
 nego materiału można by tutaj w drugim kierunku niejedno powie-
 dzieć, zwłaszcza, skoro dla nauk przepadają historię i geog-
 rafie monarchii austro-węgierskiej, można by tutaj także
 skoro się omawia komparatywa i jej historię, być gdyby zarys
 organizacji państwowej pod względem prawnym. - Podobnie także
 także z pewnym pojęciem zasagowaniem z nauką anatomiczną.
 To wszystko oczywiście z owym minimum zbadaniem, ale ca-
 kiem pomiarze rzeczy, to znaczenie. - I o jeszcze jed-
 nym przedmiocie warto by wspomnieć. Higiena. To w zasadzie kie-
 sie, przy anatomicznej, względnie zoologicznej morfologii byd. A za-
 lat także literaturę powołaną do przemyślenia i tutaj
 przynajmniej; ale przy nauce literatury otych w znaczeniu
 naukowe. Ono procedury, które są de kawa, co rozumieć jako

dniać oraz przy lektorze prywatnej dbać tutaj o pewną systematyczną. Inaczej zdarzają się dziwne ignorancje. *(Rysunek z niemożliwym)*
Tyle co do ~~planu naukowego~~. materiału naukowego. Zwracamy się teraz do jego rozkładu.

VIII

3. Plan naukowy, podział godzin, plan lekcyjny.

Przez plan naukowy rozumie się nie tylko wyliczenie przedmiotów, które mają być w szkole uczone, lecz także podanie godzin, które mają przypadać na każdy przedmiot. N.p. religii dwie godziny tygodniowo w każdej klasie, łaciny w pierwszych dwóch klasach po osiem godzin, w następnych po sześć, a w dwu ostatnich po pięć godzin tygodniowo itd. Otóż ten plan naukowy jest określony przepisami, i na to nauczyciel sam żadnego nie ma wpływu. Czy należałoby y sobie życzyć pewnych zmian w planie istniejącym, to inna sprawa. Przedewszystkiem nie wydaje mi się odpowiednią rzeczą, by dwie godziny dziennie ten sam był przedmiot traktowany. Następnie może pewna hipertrofia łaciny w ogóle, na mnie więcej ²²⁰ ~~200~~ godzin tygodniowo 50 godzin. Historia naturalna i fizyka mają po 10 w najlepszym razie. Ale to musiałoby iść ręką rękę ze zmianą metody nauczania, z ograniczeniem znaczną liczbą uczniów itd.

Wielkie orze przy lektorze przywrócić do pierwotnego stanu. Inne są to plany naukowe. Zwracamy się

teraz do tego rozdziału.

3. Plan naukowy, podział godzin, plan lekcyjny.

Przez plan naukowy rozumiemy nie tylko wyliczenie godzin, które mają być w szkole uczone, lecz także podział godzin, które mają być przypisane na każdy przedmiot. N.p. religii dwie godziny tygodniowo w każdej klasie, fizyki w pierwszych

dwóch klasach po osiem godzin, w następnych po sześć, a

w dwu ostatnich po pięć godzin tygodniowo itd. Oraz ten plan

naukowy jest określony przepisami, i na to należałby sam rząd

nego nie ma wpływu. Gdy natomiast y sobie wybrać pewnych

zmienn w planie istniejącym, to inne są prawa. Przeważają

nie wydaje ni są odpowiednią treść, by dwie godziny dziennie

nie ten sam był przedmiot przekazywany. Niezgodnie może pewna

hipertrofia fizyki w ogóle, na mie dwadzieści 200 godzin tygod-

niowo 50 godzin. Historia naturalna i fizyka mają po 10 w

niezgodnym czasie. Ale to musiałoby być także także ze zmianą

metody nauki, z ograniczeniem znaczenia liczby godzin i

III

11

60 2)
To rozwiązanie problemu
Objekty same i sub-
Tę sama metoda
Prawa

Plan naukowy określa także, które przedmioty, w jakim porządku i następnym mają być przerabiane w każdej klasie. N.p. Greka dopiero od trzeciej, Historia naturalna w 1. 2. w drugim półroczu 3. w 5. i 6. Łacina we wszystkich klasach, podobnie religia, język wykładowy, niemiecki, matematyka, historia i geografia. Otóż ten rozkład przedmiotów na poszczególne klasy pozostaje w związku z podziałem gimnazjum na niższe i wyższe. To y podział nie tylko zewnętrzny, arytmetyczny, lecz w całej organizacji tej nauki widoczny, T.zw. dwustopniowość. To znaczy, że uwzględnia plan naukowy różnicę w rozwoju umysłowym chłopca do lat 14 mniej więcej i dorastającego młodzieńca od 14-18 roku życia. Niższe gimnazjum podaje wiadomości przeważnie w formie konkretnej, nie tyle metodycznie naukowej, ile pogładowej. |: o ile to możebne :| Nadto niższe i wyższe gimnazjum mają swój osobno określony cel nauki. N.p. Gimnazjum niższe: Łacina: Gramatyczna znajomość języka łacińskiego. Wprawa i biegłość w tłumaczeniu łatwego autora łacińskiego.] Gimnazjum wyższe: Znajomość literatury rzymskiej w najgłówniejszych jej twórcach, a za ich pośrednictwem rzymskiego życia publicznego. Wyrobienie zmysłu dla formy

Plan naukowy określa także, które przedmioty, w jakim porządku i w jakiej ilości, mają być przekazywane w szkole. N.p. Grecja, łacina, historia, geografia, język niemiecki, matematyka, historia i religia, język wykładowy, niemiecki, matematyka, historia i geografia. Odmowa rozkładu przedmiotów na poszczególne klasy, w zależności od potrzeb i możliwości. Wzrost i rozwój ucznia, w zależności od jego indywidualnych cech i potrzeb. Wzrost i rozwój ucznia, w zależności od jego indywidualnych cech i potrzeb. Wzrost i rozwój ucznia, w zależności od jego indywidualnych cech i potrzeb.

To jest plan naukowy
który ma być
przekazywany

61
stylistycznej języka łacińskiego i tym sposobem pośrednio dla
pięknej formy [zykowej w ogóle.] Albo matematyka: Gimnazjum
niższe: Pewność w rachowaniu liczbami. Przeprowadzenie tego
rachowania przez zastosowanie praktyczne tego rachowania.
Znajomość ^{won} brył geometrycznych, ich ważniejszych własności i
stosunków, oparta głównie na kierowanym metodycznie spostrze
ganiu. G. wyższe: Gruntowa znajomość i nabycie wprawy w
dziedzinie matematyki elementarnej. || To w związku nie tylko
z różnicą stopnia rozwoju umysłowego, lecz także z faktycznymi
stosunkami. Gimnazjum niższe ma dać także pewne zaokrąglone
wykształcenie, oczywiście o wiele elementarniejsze od wyż-
szego, a to w tym celu, aby pewna część młodzieży mogła z
wykształceniem nabytym w gimnazjum niższym zwrócić się potem
do zawodów innych. N.p. akademie handlowe, albo seminarium
nauczycielskie, albo szkoły średnie wojskowe itd. pewne szko
ły rolnicze lub lasowe itd. Ta dwustopniowość jest powodem
 pewnego wielkiego nakładu czasu, położonego na każdy przedmiot;
Jest i poniekąd ujemna rzecz; ale w niektórych przedmiotach
žadną miarą unikać się nie da. Przecież inaczej uczyć musimy
historii młodzień 17 letniego, a inaczej chłopca 10 lub 11 letnia

historyi miedziem IV letniego, a inacez obpoc 101m 111em
 badz miar; onkac aq nie da. Przetec inaca uozyc musiy
 jest i poniekd utema rzecz; ale w niektorych przedmiotach
 pewnego wielkiego czasu, koonego na kazdy przedmiot;
 zy polnic lub lasowe i.t. To dwustronnowosc jest powodem
 naczycielakie, albo szkoly srednie wojakowe i.t. pewne azo
 do zaswobow innych. N.p. skadania badlowa, albo seminarium
 wykazacieniam neytem w gimnazjum nizszem zwrocie sie poroz
 szego, a to w tym celu, aby pewna czesc miodziety mogla z
 ne wykazacienie, ozywialcie o wiele elementarniejsze od wy-
 ni stosunkami. Gimnazjum nizsze ma dac takze pewne zaktoglo-
 a ronalce arpnis rozwoju wyzszego, lecz takze z faktyczne
 szaloznie waznazyki elementarnej. // To w zwiazku nie tylko
 gania. G. wyzsz; Gmnozowa znajomosc i rzadyla wprawy w
 stosunkow, oparte glownie na kierownym metodycznie spozrze
 znajomosc przy geometrycznych, ich waznizajacych wianosci i
~~raczowania przez zastosowanie praktyczne tego raczowania.~~
 nizsze; Pewnosz w raczowaniu liczbami. Przeprowadzenia tego
 wykazacieniam neytem w gimnazjum nizszem zwrocie sie poroz
 szego, a to w tym celu, aby pewna czesc miodziety mogla z
 ne wykazacienie, ozywialcie o wiele elementarniejsze od wy-
 ni stosunkami. Gimnazjum nizsze ma dac takze pewne zaktoglo-
 a ronalce arpnis rozwoju wyzszego, lecz takze z faktyczne
 szaloznie waznazyki elementarnej. // To w zwiazku nie tylko
 gania. G. wyzsz; Gmnozowa znajomosc i rzadyla wprawy w
 stosunkow, oparte glownie na kierownym metodycznie spozrze
 znajomosc przy geometrycznych, ich waznizajacych wianosci i
~~raczowania przez zastosowanie praktyczne tego raczowania.~~
 nizsze; Pewnosz w raczowaniu liczbami. Przeprowadzenia tego
 wykazacieniam neytem w gimnazjum nizszem zwrocie sie poroz
 szego, a to w tym celu, aby pewna czesc miodziety mogla z
 ne wykazacienie, ozywialcie o wiele elementarniejsze od wy-
 ni stosunkami. Gimnazjum nizsze ma dac takze pewne zaktoglo-
 a ronalce arpnis rozwoju wyzszego, lecz takze z faktyczne
 szaloznie waznazyki elementarnej. // To w zwiazku nie tylko
 gania. G. wyzsz; Gmnozowa znajomosc i rzadyla wprawy w
 stosunkow, oparte glownie na kierownym metodycznie spozrze
 znajomosc przy geometrycznych, ich waznizajacych wianosci i
~~raczowania przez zastosowanie praktyczne tego raczowania.~~
 nizsze; Pewnosz w raczowaniu liczbami. Przeprowadzenia tego

3) Nadto plan naukowy przepiisuje materiał naukowy, który ma być brany w każdej klasie. N.p. matematyka: I. klasa: Aryt: Dziesiętny ~~system~~ liczb. Rzymkie oznaki liczbowe. Cztery zasady działania liczbami niemianowanymi i pojedynczo mianowanymi liczbami całymi i dziesiętnymi. Metryczny system miar i wag. Liczenie liczbami ^{wielokrotność} wielokrotnie mianowanymi. Podzielność liczb. Rozkładanie liczb na czynniki pierwsze. Ćwiczenie wstępne dla liczenia ułankami zw kłymi wraz z wyznalezieniem wspólnej miatry i wielokrotności. Geometrye: [Zasadnicze twory : Prosta, koło, kąt, równoległe. Najprostsze własności trójkąta.] I tak dał każdej innej klasy i dla każdego i innego przedmiotu. - Tutaj więc zarazem skala wymagań dokładnie określona, i nauczyciel musi zawsze mieć przytomny ten plan naukowy, gdyż inaczej fachowość jego łatwo może go skusić do stawiania zbyt wygórowanych żądań. A zwłaszcza musi mieć na oku cel, zakreślony dla niższego i wyższego gimnazjum. To wszystko jest określone. -- Więcej swobody ma nauczyciel w innym kierunku, należącego także do rozkładu materiału naukowego. Podział godzin. Tu tylko samo wyznaczenie godzin nauki szkolnej wogóle rzeczą władzy; więc o której nauka w szko-

Podział godzin

Najlepiej plan naukowy przeprowadzić metody naukowe, który ma
 być plan w każdej klasie. N.p. matematyka: I. klasa: Arty-
 Datajany system liczb. Rzymskie nazki liczbowe. Cztery za-
 sadnicze działania liczbami niezmierzonymi i pojęcie mra
 nowanami liczbami całkowitymi i dziesiętnymi. Metody system
 mier i wag. Liczenie liczbami wielokrotności. Po-
 dzielność liczb. Rozkładanie liczb na czynniki pierwsze.
 Głównie ważne dla liczenia ułamkami zw. kłam. waga z wyn-
 liczeniem wspólnych mierz i wielokrotności. Geometria: [Zasad-
 nieze twory: Prostokąt, Kóło, Kąt, Równoległe. Najprostsze wiaz-
 ności trójkąta. I tak dal. każdej innej klasy i dla każdego i
 innego przedmiotu. - Tutaj więc zarządem szkła wyznaczyć do kład-
 nie określone, i nauzytelni musi zawsze mieć przyrządy ten
 plan naukowy, gdyż inaczej technowód jego łatwo może go sku-
 się do sw. wiazni być wygórównych sądz. A zwłaszcza musi
 mieć na oku cel, określony dla niższej i wyższego gimnazjum.
 To wszystko jest określone. -- Więcej swobody nie nauzytelni
 w innym kierunku, należącego także do rozkładu metody nau
 kowego. Podziel godzin. Tu tylko samo wyznaczenie godzin nau-
 ki szkolnej według czasu; wiazzy; więc o której nauce w szko-

3

Handwritten signature or mark

le się zaczyna do której trwa, czy jedno czy dwurazowa nauka. Natomiast które godziny dnia i w jakim następstwie na poszczególne przedmioty wypadć mają, to rzeczą porozumienia się grona nauczycielskiego między sobą i z dyrektorem, chociaż i tutaj pewne ogólne wskazówki mogą być dane, a nadto w każdym zakładzie pewna się wyrabia tradycja pod tym względem, zależna w znacznej mierze od ilości i kwalifikacji naukowej nauczycieli. Dlatego też trudno tutaj dawać jakieś ogólne prawa,; tylko najogólniejsze zasady: 1. Przedmioty mają być równomiernie na cały tydzień rozłożony. Nie n.p. w klasie VI. 3 godziny matematyki w trzech pierwszych dniach tygodnia, a dwie godziny historii naturalnej w dwóch następnych dniach tygodnia. Variatio nie tylko delectat, lecz także recreat.

2. Przedmioty wymagające większego natężenia umysłowego i więcej uwagi dowolnej, należy na wcześniejsze godziny wyznaczyć.

3. Przedmioty techniczne, o ile są uczone, należy wsuwać między inne, albo pozostawić na ostatnie godziny. - Ważnym czynnikiem są także pauzy, przerwy. Tutaj można by więcej t.j. dłuższe dawać pauzy między pierwszymi godzinami, aniżeli to się dzieje. Jeżeli plan podział godzin jest gotów,

le się zaczyna do której trwał, czy jednak czy dwukrotnie ma-
 ka. Natomiast krótkie godziny dnia i w jakim nastąpił na po-
 szczególne przedmioty wypadek ma, to rzecz porozumienia się
 grona naukowych między sobą i z dyrektorem, chociaż i
 tutaj pewne ogólne wskazówki mogą być dane, a nade wszystko
 zakładać pewną się wyrobienia trzeźwość pod tym względem, sz-
 jakna w znacznej mierze od ilości i kwalifikacji naukowej nau-
 czycieli. Dlatego też trudno tutaj dawać jakiegoś ogólnego pr-
 wiska; tylko najogólniejsze zasady: 1. Przedmioty mają być
 równomiernie na cały dzień rozłożony. Nie n.p. w klasie
 VI. 2 godziny matematyki w trzech pierwszych godzinach tygodnia,
 a dwie godziny historii następują w dwóch następnych godzinach
 tygodnia. Wzrost nie tylko dlatego, lecz także potrzeb-
 2. Przedmioty wymagające większego napięcia umysłowego i
 więcej uwagi powinny być nauczane w godzinach, należy wyzna-
 czyć. 3. Przedmioty techniczne, o ile są możliwe, należy wzmoc-
 między inne, albo pozostawić na ostatnie godziny. - Wskazy-
 czynikiem są także państwa, przerywy. Tutaj można by więcej
 4. 5. Wskazywać państwa między pierwszymi godzinami, ani-
 keli to się dzieje. Jeżeli plan godzin jest gor-
 -

Plan Lekcyjny

nauczyciel każdy ma jeszcze jedną bardzo ważną rzecz do zrobienia, która jest już jemu samemu pozostawiona: Plan lekcyjny: i planie naukowym podano, jaki materiał ma w danej klasie przerobić; dalej też, ile na to godzin. Ale teraz trzeba ten materiał na tę ilość godzin rozdzielić, aby istotnie mógł absolwować ten materiał w danej klasie. Ilość godzin zależy od dni w tygodniu i przypadające na nie święta. Więc prócz planu naukowego jeszcze kalendarz do ręki. Teraz rozkład. Przy tym na następujące rzeczy trzeba zwrócić uwagę: 1. Równomiernie rozłożenie materiału na cały rok, względnie na cały kurs. To nie według ilości stron podręcznika, lecz według miary napięcia potrzebnego ze strony uczniów. Łatwiejszych partyi więcej, trudniejszych mniej. 2. Pewną część lekcji na powtarzanie materiału trzeba przeznaczyć. 3. Inną część na wypracowania szkolne. 4. Liczyć się z nieprzewidzianymi przeszkodami, przerwami w nauce. Na to mniej więcej 10 procent ogólnej sumy godzin. Te zapasowe lekcje mogą też służyć jako wyjście i ratunek na wypadek, gdyby nauczyciel się opóźnił, gdyż nic gorszego, jak niewolnicze trzymanie się planu lekcyjnego, kosztem gruntownego przyswojenia materiału ze strony

nieuczyniał każdy ma jeszcze jedną bardzo ważną rzecz do zrobienia, a to jest Plan Lekcyjny: Plan Lekcyjny i planie naukowym podobno, taki ma być w danej klasie przedmiot; dalej też, ile na to godzin. Ale teraz trzeba ten materiał na tę ilość godzin rozdzielić, aby łatwiej było odpowiedzieć na materiał w danej klasie. Ilość godzin zależy od dni w tygodniu i przypadające na nie święta. Więc przed planem naukowym jeszcze kalendarz do ręki. Teraz rozkład. Przy tym na następujące rzeczy trzeba zwrócić uwagę: 1. Równomiernie rozłożenie materiału na cały rok, względnie na cały kurs. To nie według ilości stron podręcznika, lecz według miary nałężenia potrzebnego ze strony uczniów. Latwiejszych parwi więcej, trudniejszych mniej. 2. Pewną część lekcji na powtórzenie materiału trzeba przewidzieć. 3. Iną część na wypracowania szkolne. 4. Ilość się z nieprzewidzianymi przeszkodami, przetrwani w nauce. Na to mniej więcej 10 procent ogólnej sumy godzin. Te zapasowe lekcje mogą też służyć jako wyjątki i rezerwa na wypadek, gdyby uczący się opóźnili, gdyż nie gorazego, jak niewolnicze trzymanie się planu lekcji tego, kosztem gruntownego przyswojenia materiału ze strony

Plan Lekcyjny

uczniów. Jeżeli nie zostaną w ten sposób zużyte lekcje zapasowe, można je przeznaczyć na tem gruntowniejsze powtarzanie albo na rozszerzenie w pewnym kierunku materiału w ramach dozwolonych.

X

Rozdział III. Tok nauki.

1. Pojęcie toku w ogóle i toku prawidłowego nauki.

Tokiem nauki nazywa się porządek, w którym następują po sobie poszczególne przedmioty nauki oraz poszczególne wiadomości w obrębie każdego przedmiotu. W pierwszym względzie tok nazywa się ogólnym |: następstwo przedmiotów :| w drugim tok szczegółowy. Następstwo to nie jest rzeczą obojętną. Nie może być chaotyczne i beładne nie można zaczynać od rzeczy najtrudniejszych, uczyć obliczenia brył przez uczenie o liczenia powietrznymi, uczyć składni przez naukę o formach gramatycznych. Aby więc tok był odpowiednim aby mógł być podstawą skuteczności nauki, musi się liczyć z pewnymi faktami i prawami tak logicznej jak psychologicznej natury; taki odpowiedni, do celów nauki i do praw psychologicznych ucznia zastosowany tok nazywa się tokiem prawidłowym.
 Jakże warunki ma spełniać tok, aby był prawidłowym, to jest

Tok prawidłowy

uczynow. Jak nie zostanę w ten sposób...
wa, może to przebieg...
na rozszerzenie w pewnym kierunku...
wych.

Rozdział III. Tok nerwki.

1. Pojęcie roku w ogóle i roku przewidywanego nerwki.

Tokiem nerwki nazywa się porządek, w którym następują do siebie poszczególne przedmioty nerwki oraz poszczególne wiadomości wo-
opiebie każdego przedmiotu. W pierwszym względzie rok nazywa-
się ogólnym i następująco przedmiotów: | w drugim rok szere-
główny. Następująco to nie jest rzecz obojętna. Nie może być
obojętna i defekta nie można zacząć od rzeczy najtrudniejsz-
szych, bez tego obliczenia być przez rozumienie o liczeniu powie-
rzeni, bez tego składowi przez naukę o formach grammatycznych. Aby
więc rok był odpowiednim aby mógł być bogactwem skuteczności
nerwki, musi się liczyć z pewnymi faktami i przewidywać tak logicz-
nie jak psychologicznie; taki odpowiedni, do celów nau-
ki i do przewidywania psychologicznych uczuć zasposowany rok nazywa-
się tokiem przewidywanym.
Takie warunki na spełnienie roku, aby był przewidywanym, to jest

X

T. W. W.